

"Sakprosan är demokratin osynliga infrastruktur"

DAGENS NYHETER • LÖRDAG 5 JUNI 2021

5

DN DEBATT

Redaktör DN Debatt: Nils Ohman E-post: debatt@dn.se
Telefon: 08-7381223 Twitter: @dndebatt Webb: DN.se/debatt

Demokrati.

"Sakprosan är demokratin osynliga infrastruktur"

Kampen mot okunskap, nättroll och antidemokratiska krafter kan inte bara ske genom källkritik. Vi måste också ha goda källor. Det kräver att vi vårdar, problematiserar och utvecklar sakprosan. Därför inrättar vi nu Sveriges första professur i sakprosa, skriver företrädare för **Linnéuniversitetet, Natur & Kultur, Sveriges författarförbund** och **Läromedelsförfattarna**.

DN
DEBATT
210605

Var kritisk, kolla källorna, jämför med andra nyhetsförmedlare, granska fakta, använd sunt förnuft. Ungefär så lyder uppmaningarna för att motverka den flod av falska nyheter, konspirationsteorier och trollpropaganda som kommit att definiera vår digitala era och som för en tid sedan tycktes vara på väg att underminera demokratin i världens mäktigaste land.

Det är goda råd inför påståenden om att mänlandningen inte ägt rum, att Hillary Clinton har ägnat sig åt barnsex på en pizzeria i Washington eller att covidpandemin är en bluff för att införa global diktatur. Men inför vår tids verkliga utmaningar – klimatkrisen, internationell migration, växande ojämlikhet eller demokratis sårbarhet – är dessa välmående anvisningar långt ifrån tillräckliga.

Verklig källkritik handlar inte bara om att avslöja falska påståenden utan också om att identifiera de källor man behöver för att nå kunskap. Det kräver tankemöda. Medborgaren måste kunna hantera spretiga fakta, diskutera orsakssamband som långt ifrån är entydiga och skilja på vad som är rimliga tolkningar och teorier och vad som inte är det.

Inte minst krävs det goda källor, det vill säga berättelser och analyser som ger djupare och mer nyanserad kunskap än den information som förmedlas av såväl traditionella som sociala medier. Vi behöver det som en gång kallades fackböcker men numera benämns som sakprosa: reportage, debattböcker, essäer, biografier, historiska verk, populärvetenskap, läromedel och all annan typ av litteratur som strävar efter att återge verkligheten på ett empiriskt korrekt men samtidigt medryckande sätt. Den ger medborgarna redskap för att förstå komplexa sammanhang och ökar motståndskraften mot demagogi och farliga förenklningar.

Sakprosan är demokratin osynliga infrastruktur, ett kulturbygge som pågått i århundraden och skapat de redskap som är nödvändiga för att utforska, förstå och förändra vår omvärld. Från Aristoteles till Thomas Piketty, från Herodotos till George Orwell, från Mary Kingsley till Sven Lindqvist, från Friedrich Engels till Stig Dagerman, från Marco Polo till Selma Lagerlöf – för att ta några av tusentals möjliga exempel – utgör sakprosan en bred kunskapsflod med många grenar.

Medborgaren måste kunna hantera spretiga fakta, diskutera orsakssamband som långt ifrån är entydiga och skilja på vad som är rimliga tolkningar och teorier och vad som inte är det, skriver artikelförfattarna. Foto: Patrik Österberg/TT

Likt skönlitteraturen strävar den gestaltande sakprosan efter att skapa en berättelse som bär, men medan det står skönlitteraturen fritt att uppfinna karaktärer, tid och rum är sakprosans värld given och gemensam. Det betyder att sakprosan alltid deltar i det pågående offentliga samtal som definierar samtiden, varifrån och varthän. När människor väljer att läsa om alltifrån den historiska Sidenvägens framväxt till essäer om promenerandets betydelse eller mångstämmiga vittnesbörd om krigets katastrofer, formas världsbilder och därmed världen.

Trots dess betydelse för samhället och rika historiska traditioner har sakprosan hamnat i skuggan av skönlitteraturen. Många av dagens främsta svenska författare som Peter Englund, Göran Rosenberg, Elisabeth Åsbrink, Nina Burton och Ingrid Carlberg skriver stilistiskt hyllad sakprosa som når tusentals läsare. Ändå betraktas genren som en grå kusin till skönlitteraturen inom den akademiska världen. Det forskas visserligen om sakprosa men då handlar det mest om semiotiska och lingvistiska analyser av brukstexter, inte den gestaltande sakprosan.

På dagstidningarnas kultursidor får ofta sakprosan stå tillbaka för skönlitteraturen. På DN:s boklista har det till exempel förekommit högst två sakprosa verk av tio böcker varje vecka sedan nyår. I Augustiprisets fackboks-klass trängs verk som rimligen inte kan ställas mot varandra: fotoböcker, naturskildringar, reportage, biografier, essäer, historiska verk, familjehistorier.

Läroböcker har blivit en bristvara i den svenska skolan och ersatts av

Sakprosa är en länk mellan forskarvärldens specialiserade och noggsamt prövande framställningsformer och den läsande medborgarens kunskapsgrundade förståelse, reflektion och utövande av kritiskt tänkande.

powerpointpresentationer och googlande. Enligt Pisaundersökningen 2018 tycker allt fler svenska 15-åringar att läsning är ett slöseri med tid. Enligt ny forskning från Karlstads universitet finns det också en snabbt ökande klyfta mellan de som läser böcker, inklusive läromedel, i skolan och de som inte gör det. I alltför många skolor köps det in för lite eller inga läromedel samtidigt som en svensk 15-åring enligt Pisaundersökningen nu tillbringar 45 timmar per vecka på internet på sin fritid.

Sakprosa är även en länk mellan forskarvärldens specialiserade och noggsamt prövande framställningsformer och den läsande medborgarens kunskapsgrundade förståelse, reflektion och utövande av kritiskt tänkande. Utbildning och bildning har varit en ledfyr för alla demokratier och skolsystem i hela världen, inklusive i Sverige. Kunskap lägger en gemensam grund som bildar ett fundament för välunderbyggd politik och individers växande, inte minst genom elevernas

första möte med sakprosan i form av läromedel.

Det innebär inte att sakprosan är oproblematiserad som genre. Många av de senaste decenniernas hetaste debatter har handlat om hur långt man får gå när det gäller att bevara samningens auktoritet utan att fränsvara sig lögnens möjligheter, "based on a true story", som det heter. Att gestalta korrekt är en balansakt som väcker svåra frågor om gränsen mellan fiktion och sakprosa, mellan underhållning och verifierbarhet och mellan föreläse och ansvar. Därför har Linnéuniversitetet i ett unikt samarbete med Natur & Kultur, Läromedelsförfattarna och Sveriges författarförbund beslutat att inrätta en professur i sakprosa.

Förebilden är Norge, där sakprosa länge har varit ett uppmärksammat forskningsfält och det redan finns flera professurer i ämnet, bland annat i Oslo och Bergen. Vi måste lära av våra grannar att synliggöra sakprosa i samhället, skolan och den akademiska världen. Vi ser framför oss att professuren, utifrån sakprosans traditioner och former ska ställa viktiga frågor kring gestaltningens betydelse för sakprosa-författande, inklusive det stora fältet läromedel. Avsikten är att:

- **Etablera en miljö om gestaltande sakprosa** som förmedlar och förenar "sanning och stil" med konsten att skriva så att världen lyssnar.
- **Ge möjlighet att utveckla en forskningsbaserad djupare förståelse** som leder till kreativ utveckling av svensk sakprosa och gestaltande framställning som kan föra kunskapen närmare samtidens ofta globala, komplexa och svårbegripliga problemställningar.
- **Skapa en nationell samlingspunkt** för aktuella samtidsdiskussioner om sakprosa och läromedel.

Det är dags att inse att kampen mot okunskap, nättroll och antidemokratiska krafter inte bara sker genom källkritik. Vi måste också ha goda källor, vilket kräver att vi vårdar, problematiserar och utvecklar den gestaltande sakprosan. Vi tar ett första spadtag genom att skapa Sveriges första professur i ämnet vid Linnéuniversitetet.

Peter Aronsson, rektor, Linnéuniversitetet

Per Almgren, vd, Stiftelsen Natur & Kultur

Grethe Rottböll, ordförande, Sveriges författarförbund

Per Kornhall, ordförande, Läromedelsförfattarna

Följ DN Debatt i DN-appen

- Vill du få en påminnelse i din telefon när nya artiklar publiceras på DN Debatt?
- Gå då in i DN:s mobilapp, välj **Konto** nere till höger och under rubriken **INSTÄLLNINGAR** trycker du på **Pushnotiser** där du markerar **Aktivera pushnotiser** och kryssar för **DN Debatt**.